

Balaxanı əsrinin paleocoğrafi xəritəsini transqressiyanın maksimum qiyməti ilə uzlaşdıraraq ehtimal edilir ki, son alt pliosen dənizinin transqressiyanın son mərhələsində onun su həcmi ilkin mərhələyə nisbətən 3 dəfə artmış və təxminən $75-78 \cdot 10^3 \text{ km}^3$ -ə çatmışdır. Nəhəng transqressiyadan sonra müasir Cənubi Xəzər hövzəsi hüdudunda məhsuldar qat dənizinin geniş abissal zonası və böyük enişliyə (mailliyə) malik kontinental yamacı formalaşmışdır. Şimali Abşeron qırışığının qərbində olan adalarda (iki qardaş, Darvin, Ağburun dəniz) və şərq, qərbi, mərkəzi Abşeron qrup sturukturlarında balaxanı lay dəstəsinin çöküntüləri üst miosen və üst təbaşirin üzərində transqressiv yatmaları müşahidə edilir.

Balaxanı əsrinin Cənubi Xəzər çökəkliyi pliosen epoxası inkişafı tarixində bir dönüş mərhələsi kimi qəbul edilir. Buna görə də alt pliosenin balaxanı lay dəstəsini belə dönüş inkişaf mərhələləri üzrə paleocoğrafi modelin yaradılması daha səmərəli nəticələrin alınması üçün effektiv stratiqrafik kompleksinə daxil edirlər. Eyni zamanda balaxanı lay dəstəsi litostratonun paleocoğrafi rekonstruksiyaları üçün əhəmiyyəti ondadır ki, o, məhsuldar qatın əsas təbii rezervuarlarını (V, VI, VII, IX, X horizonlar) özündə cəmləşdirir.

Amerika sedimentoloqu Çarliz Steltinginin fikrinə görə, Cənubi Xəzər çökəkliyinin məhsuldar qat hövzəsi Meksika körfəzinin miopliosen hövzəsinə çox oxşayır və burada dərin turbidit-qumlu sistemlərinin əmələ gəlməsinə hər cür şərait var. Paleocoğrafi xəritədə turbidit-qumlu sistemlərin yayıldığı zona pelagik dərin dəniz sturukturları (Vəzirov, Babək, Zəfər və Məşəl) yerləşdiyi əraziyə uyğun gəlir. Bu baxımdan hesab edilir ki, balaxanı lay dəstəsinin tərkibində olan turbidit-qumlu sistemləri dərin dəniz sturukturlarında təbii rezervuar rolunu oynaya bilərlər.

Biz miosendə tapılmış mactra faunası və litoloji tərkib, paleocoğrafi kriteriyalar əsasında burada miopleosenin kəsilişini tam dəqiqləşdirdik. Belə ki, Qərbi Abşeron qrup sturukturalarında MQ-ın alt şöbəsinin litostartonları kəsilişdə müşahidə edilmir. MQ-ın stratiqrafik vahidləri, balaxanı lay dəstəsi istisna olmaq şərtilə ağcagil transqressiyası və müasir denudasiya nəticəsində tamamilə yuyulmuşdur. Əldə edilmiş mactra faunası əsasında miosenin üst hissəsi denudasiyaya məruz qaldığı təsdiq olunur.

Miosen kəsilişində isə ancaq sarmat və çokrak mərtəbələrinin iştirakı sübut edilmişdir. Paleocoğrafi tədqiqatlar göstərdi ki, məhsuldar qatın alt şöbəsi əsrində Şimali Abşeron qırışıq zonasının qərb hissəsi aşınma zonası olmuşdur. Mineroloji və petroqrafik axtarışlar göstərdi ki, MQ və miosen çöküntüləri xarici rənglərinə görə bir-birilərindən kəskin fərqlənirlər. Burada Balaxanı lay dəstəsinin çöküntüləri monomikt kvars tərkibdə olduğu halda, miosen qum daşları polimikt mineroloji tərkibə malikdirlər. Mactra faunasının olması göstərdi ki, burada sarmat çöküntüləri geniş miqyasda təmsil olunmuşlar.

CƏNUBİ XƏZƏRİN QƏRB CİNAHINDA ERKƏN PLİOSEN HÖVZƏSİNİN PALEOCOĞRAFİ ŞƏRAİTİNƏ AİD YENİ MƏLUMATLAR

Əliyeva İ.Q. – II kurs magistrantı
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

Balaxanı lay dəstəsinin çöküntüləri alt pliosen qumlu-gilli molass formasıyanın IV makrotsikliyinə əsasını təşkil edir. Aparılan araşdırmalar nəticəsində Balaxanı və Sabunçu lay dəstələrinin çöküntüləri alt pliosen dənizinin qərb və şərq istiqamətlərində nəhəng transqressiyanın baş fazasını özündə güzgü kimi əks etdirirlər. Bunun nəticəsi olaraq transqressiya adı çəkilən lay dəstələri əsrlərində davam edərək məhsuldar qatın hövzəsinin səviyyəsini maksimuma çatdırmış (təxminən 600-800 metr) və hövzənin ərazisi ilkin vəziyyətinə nisbətən 2,0-2,5 dəfə genişlənmişdir. Balaxanı lay dəstəsi çöküntülərinin tsiklik analizi göstərir ki, transqressiya düz xətt boyunca baş verməyib, qısa müddətli reqressiyalarla da müşayiət olunmuşdur.